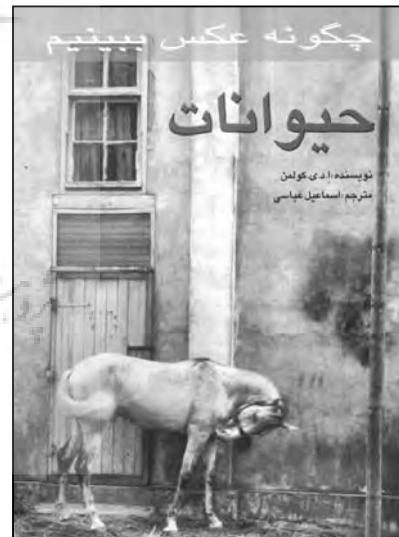

شنیدن کی بود مانند دیدن

o روح الله مهدی پور عمرانی

- o عنوان کتاب: چگونه عکس ببینیم (حیوانات)
- o نویسنده: ا. د. ی. کوکمن
- o مترجم: اسماعیل عباسی
- o ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
- o نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۱
- o شمارگان: ۱۰۰۰۰ نسخه
- o تعداد صفحات: ۴۴ صفحه
- o بها: ۹۰۰ تومان

عمر نقد ادبیات در ایران، کوتاه است و عمر نقد ادبیات حوزه کودک و نوجوان کوتاه‌تر. نقد در سایر مقولات حوزه کودک و نوجوان (کتاب‌های غیرتخیلی، نقد تصویرگری و...) یا هنوز به دنیا نیامده و یا اگر به دنیا آمده، دوران نوزادی را می‌گذراند.

پیشگامان نقد در حوزه کودک و نوجوان (صمد بهرنگی، فرخ صادقی، نادر ابراهیمی و...) عمدتاً ادبیات داستانی و شعر (متن‌ها) را مورد ارزیابی قرار داده‌اند و بنا به علت‌های نامعلوم، از پرداختن به سایر مؤلفه‌ها و جنبه‌های اثر ادبی، خودداری کرده‌اند.

از منتقدان یاد شده، بهرنگی با نوشتن مقالات «کند و کاو در مسائل تربیتی کودکان»، کوشید نگاهی همه‌سویه به مقوله کودک و اصول تربیتی و پرورشی در ایران دهه چهل داشته باشد. بهرنگی در این مقالات، بیشتر در جایگاه یک جامعه‌شناس ایستاده و با عینکی جامعه‌گرایانه، به مشکلات و مسائلی موجود در حوزه کودک و نوجوان نگریسته است. جامعیت و دقت به کار رفته در مقالات «کندوکاو...» به گونه‌ای است که هنوز هم می‌توان آن را در مورد بسیاری از مسائلی این حوزه، قابل تعمیم و استفاده دانست.

نادر ابراهیمی نیز در سال‌های پس از انقلاب (دهه شصت)، با تأسیس نهادی به نام «سازمان همگام با کودکان و نوجوانان» و با همکاری نشر آگاه، کوشید به صورت تخصصی به ادبیات حوزه کودک و نوجوان بپردازد. حاصل این تلاش‌ها چنین کتاب‌هایی است:

- ۱ - فارسی‌نویسی برای کودکان (چاپ اول ۱۳۶۳)
- ۲ - مقدمه‌ای بر مراحل خلق و تولید ادبیات کودکان (چاپ اول ۱۳۶۳)
- ۳ - مقدمه‌ای بر مصورسازی کتاب کودکان
- ۴ - مقدمه‌ای بر آرایش و پیرایش کتاب کودکان
- ۵ - حضور حکومت در قلمرو ادبیات کودکان
- ۶ - مقدمه‌ای بر بررسی، نقد و تحلیل ادبیات کودکان
- ۷ - مقدمه‌ای بر حکایت و ادبیات کودکان
- ۸ - قصه چیست، داستان چیست؟
- ۹ - ضرباهنگ موسیقی در ادبیات کودک
- ۱۰ - نمایش برای کودکان

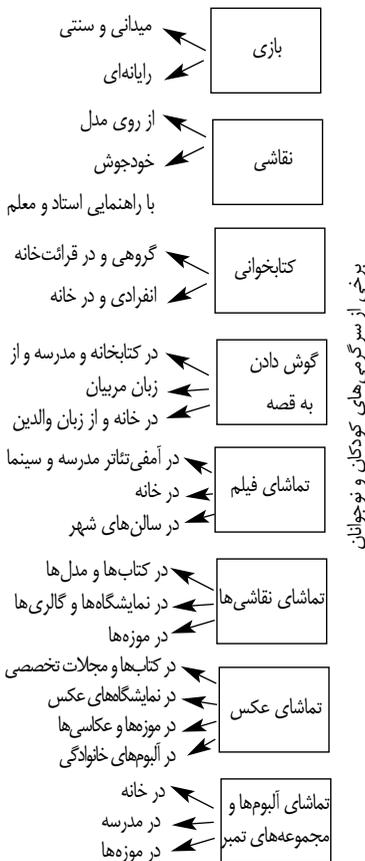
از این کتاب‌ها، فقط کتاب‌های ردیف‌های ۱ تا ۴ چاپ شده و بقیه هنوز چاپ نشده‌اند. ابراهیمی در این کتاب‌ها، به مثابه یک کارشناس جامع‌الشرایط ظاهر شده و می‌کوشد از متن کلامی پا فراتر بگذارد و جنبه‌های روستا و ژرف‌ساختی آثار حوزه کودک و نوجوان را بررسی کند و تا می‌تواند برای آن‌ها راهکار ارایه دهد (نادر ابراهیمی در سایر زمینه‌ها نیز همین‌گونه رفتار می‌کند).

فرخ صادقی نیز در سال‌های پایانی دهه پنجاه،

با بهره‌گیری از پیشینه موجود و در کنار نوشتن مقالاتی مانند «رشد بحرانی استعاره در ادبیات کودک» و «تمثیل - ماهیت، کاربرد در ادبیات کودک و تشریح نمونه‌ای از کاربرد تمثیل»، آثار داستانی ده نویسنده حوزه کودک و نوجوان را در کتابی زیر عنوان «بررسی ادبیات کودکان»، نقد و تحلیل کرده است که هنوز هم یکی از کتاب‌های قابل استفاده منتقدان کودک و نوجوان به شمار می‌آید.

صادقی نیز به پیروی از همکاران پیش از خود، تنها به کتاب‌های داستانی حوزه کودک و نوجوان پرداخته و درباره سایر کتاب‌های این حوزه و یا جنبه‌های دیگر ادبیات داستانی کودکان و نوجوانان، سکوت کرده است.

توجه به ادبیات کودک و نوجوان، نباید تنها به کتاب‌های داستان و شعر خلاصه شود. کودکان و نوجوانان، بنا به مقتضیات زمان، نیازهای روحی و فرهنگی متفاوتی دارند. این نیازها در حوزه‌های فرهنگی و انسانی (کشورهای) گوناگون، علی‌رغم همانندی‌های بی‌شمار، متفاوت عمل می‌کنند. کودک و نوجوانی که فقط به مطالعه داستان و شعر گرایش دارد، به همان اندازه غیرطبیعی و شگفت به نظر می‌رسد که منتقد این حوزه، به نقد و بررسی انحصاری متون ادبی (شعر و داستان) بپردازد. به هر حال، دلمشغولی‌ها و سرگرمی‌های کودکان و نوجوانان را می‌توان چنین فهرست کرد:

«چگونه عکس ببینیم» از کتاب‌های خواندنی و خوب برای کودکان و نوجوانان است. کتاب از دو عنصر ساختاری «کلام» و «تصویر» به خوبی بهره گرفته و با آن که «متن کلامی» وجه غالب را در کتاب دارد، «متن تصویری و غیرکلامی» آن نیز از ویژگی و تازگی جذابی برای خواننده کودک و نوجوان برخوردار است.

ما در دنیایی زندگی می‌کنیم که انتقال احساس و اندیشه ما به دیگران، تنها از راه کلام و نوشته‌ها نیست. گاهی مجسمه‌سازی، سینما، نقاشی و عکاسی به مراتب بهتر از نوشتن و گفتن، اندیشه‌ها و احساسات ما را به دیگران منتقل می‌سازند. گاهی یک عکس و تصویر، بسیار گویاتر و زبان‌دارتر از ده‌ها صفحه متن، در بیننده و تماشاگر تأثیر می‌گذارد.

کتاب «چگونه عکس ببینیم»، ویژگی‌هایی دارد که آن را نزد خوانندگان (اعم از کودکان و نوجوانان، آموزگاران، مربیان، منتقدان و پدران و مادران) مهم و ضروری جلوه می‌دهد. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱) بعضی از عکس‌ها، سوای ارزش تاریخی و فنی، دارای ارزش‌های هنری هستند؛ از جمله عکس صفحه‌های ۹ و ۱۱ و ۲۱ کتاب.

در عکس صفحه ۲۱، نظم، سکوت، خونسردی و بی‌آزاری، از زبان دوربین عکاسی، به بهترین وجه ممکن، بیان شده است.

هم‌چنین در عکس صفحه ۲۰، عکاس توانسته به هارمونی بی‌نظیری در رنگ و ربط میان اشیاء، جانداران و محیط برسد.

۲) بعضی از عکس‌ها، در رعایت ایجاز و معنای فشرده و زیبایی، مانند یک داستان کوتاه‌اند یا مثل یک قطعه شعر سپیدند.

برای نمونه، عکس صفحه ۹، بیننده و خواننده را به یاد داستان‌های کوتاه همینگوی می‌اندازد. حتی می‌توان این عکس را به عنوان سوژه در کلاس‌های انشا و یا کارگاه‌های داستان‌نویسی برای نوجوانان و

به عنوان نمونه، عکس صفحه ۶ «قاطر» نام دارد و عکس صفحه ۱۰ کتاب، عنوانی به درازی دو جمله دارد (م. فولت به سگش یاد می‌دهد که از رودخانه بپرد) و عکس صفحه ۱۲ عنوانی یک جمله‌ای دارد (گرچه و بچه گرچه از خیابان عبور می‌کنند). وجود عناوین مستقل برای عکس‌ها، سبب می‌شود تا ذهنیت داستان‌ساز بیننده نوجوان و کودک، فعال شود.

۶) عکس‌ها دارای متن‌های کوتاه تفسیری و تحلیلی هستند. نویسنده‌ی کتاب، با این تلقی که تماشاگران عکس‌های این کتاب، تمرین چندانی در سواد بصری ندارند و نیز به دلیل جنبه‌های آموزشی کتاب، در کنار عکس‌ها، نکاتی را توضیح داده و به این طریق، فهم عکس‌ها را آسان‌تر کرده است.

البته گروهی باور دارند که هرگز به وسیله نوشتن در زیر تصویر، نخواهیم توانست به گویایی آن کمک کنیم؛ هرچند نوشته توضیحی ما خیلی استادانه باشد. تصویر و عکس باید خود گویا باشد و حرف بزند و احساس را در بیننده ایجاد کند. به هر حال، درک تصویر در امر آموزش، شامل شرکت کردن تماشاگر در فرایندی از سازمان‌دهی به شمار می‌رود. اساساً در ارتباط تصویری، سه اصل مهم دخالت دارند: الف - یادگیری و به‌کارگیری قوانین برای بازآفرینی سالم تصویر.

ب - به حساب آوردن تجربه‌ها برای آموزش و به‌کارگیری آن‌ها.

ج - آزادسازی ذخیره‌های تخیل و سازمان‌دهی آن‌ها.

روان‌شناسان و کارشناسان فناوری آموزشی، به این نتیجه رسیده‌اند که کودکان و نوجوانان، تصویرهای گوناگون و تزیینی را برعکس ترجیح می‌دهند. برای همین است که تصویرگران کتاب‌های کودکان، به جای چاپ عکس، از نقاشی استفاده می‌کنند.

جمع‌بندی آن‌چه نوشته شد، به طور خلاصه، ما را از تماشای عکس‌های این کتاب و مطالعه متن‌های کوتاه آن بی‌نیاز نمی‌کند. در پایان، فایده‌های تماشای عکس را برمی‌شماریم:

- لذت دیداری (بصری).
- مهارت‌یابی در درک زبان تصویری.
- افزایش سواد دیداری.
- تقویت نیروی تخیل.
- بالا رفتن توانایی تحلیل.

کسب آموزش‌های بایسته درباره فن و هنر عکاسی.

نه کودکان و نوجوانان را باید به خواندن فقط کتاب‌های شعر و داستان محدود کرد و نه منتقدان و کارشناسان حوزه کودک و نوجوان، باید بررسی‌ها و نقدهای خود را به ادبیات داستانی و شعر کودک و نوجوان اختصاص دهند. دنیای کودک و نوجوان، پهنه گسترده‌ای دارد. بیاید این پهنه گسترده و ژرف را در کتاب ماه کودک و نوجوان، نشان بدهیم.

کودکان، مطرح کرد و از بچه‌ها خواست که از روی آن داستان بنویسند. در برخی از متون آموزشی آمده است که دیدن یک عکس خوب می‌تواند داستان‌نویس را به فکر نوشتن یک داستان بیندازد.

۳) بیش از نیمی از عکس‌های کتاب، سیاه و سفیدند. معمولاً در عکس‌های سیاه و سفید، سایه‌روشن‌ها، مسیر و حرکت نورها بهتر نشان داده می‌شود. از مجموع ۳۷ قطعه عکس چاپ شده در این کتاب، فقط ۱۲ قطعه آن رنگی‌اند (۳۲ درصد) و ۲۵ قطعه عکس سیاه و سفیدند. (۶۸ درصد).

به غیر عکس صفحه ۱۸ که مربوط به سال ۱۹۶۳ میلادی است، بقیه عکس‌های رنگی کتاب، به دهه‌های ۷۰، ۸۰ و ۹۰ میلادی مرتبط هستند. این رویکرد با پیشرفت‌های تکنیکی هنر عکاسی و نقش رنگ در آن، همخوانی دارد. نویسنده کتاب، در چپ‌نشین عکس‌های رنگی و سیاه و سفید براساس تاریخ عکس‌برداری، تعمد دارد.

۴) عکس‌ها، تاریخ تولید دارند.

نویسنده کتاب، در کنار عناوین عکس‌ها، تاریخ عکس‌برداری را به دو صورت میلادی و شمسی قید کرده است. این کار دست‌کم دو فایده دربردارد: نخست زمان تولید عکس‌ها را نشان می‌دهد و دوم، تطبیق تاریخ میلادی با تاریخ شمسی (ایرانی) را انجام می‌دهد (معمولاً فاصله سال میلادی با سال شمسی، ۶۲۳ است، اما در تطبیق انجام شده در این کتاب، عدد ۶۲۰ و ۶۲۱ به دست می‌آید)!

۵) عکس‌ها، نام دارند.

همه عکس‌ها مانند تابلوهای نقاشی، داستان، شعر و قطعه موسیقی دارای عنوان هستند. داشتن عنوان برای یک قطعه عکس، هویت هنری مستقلی به آن می‌بخشد. ضمناً بیننده را به درک و دریافت مفاهیم آن‌ها یاری می‌دهد. نام‌های عکس‌ها، همانند عناوین داستان‌ها و شعرها از یک کلمه‌ای شروع می‌شوند و تا یک جمله‌ای ادامه می‌یابند.